

Rezumat Executiv

Introducere

Într-o lume prinsă în mrejele unei turbulențe geopolitice fără precedent, accentuată în mod deosebit de recentele escaladări ale dinamicii războiului din Ucraina, rolul narativelor și dezinformării nu a fost niciodată mai critic. Campaniile de dezinformare, meticolos orchestrate pentru a manipula narativele și a influența opinia publică, au trecut de la a fi simple instrumente de dezinformare la a deveni veritabile arme de război, având consecințe concrete și semnificative pentru securitatea națională și apărare.

Amplificarea acestor campanii, adesea desfășurate prin diverse Operațiuni de Informații (IO), are repercusiuni profunde asupra dinamicilor geopolitice ale națiunilor, modelând percepții și, în multe cazuri, forjând realități. Această teză explorează în profunzime nuanțele campaniilor de dezinformare rusești, concentrându-se în principal pe impactul lor asupra României - o națiune unic poziționată în acest joc narativ geopolitic cu mize mari, luptându-se cu exigențele presante ale situației războiului contemporan.

Obiective

Obiectivul principal al acestei cercetări urmărește să abordeze două direcții cheie: în primul rând, să umple un gol în literatura de specialitate, examinând contextul geopolitic particular al României în peisajul complex al campaniilor de dezinformare rusești; și în al doilea rând, să susțină prin cercetare empirică fundamentată pe date dezvoltarea politicilor publice. Abordarea aceasta facilitează o înțelegere nuanțată a campaniilor de dezinformare, oferind o viziune clară asupra structurii lor, și strategiilor de contracarare adoptate atât la nivel global, cât și specific în România, pentru a tempera influența lor în creștere.

Structură

Teza se angajează într-o cercetare meticuloasă, structurată în patru capitole esențiale, fiecare evidențiind diferite fațete ale campaniilor de dezinformare:

- **Capitolul 1:** Cu un fundament teoretic solid, acest capitol pune bazele conceptual necesare pentru a înțelege labirintul strategiilor de dezinformare, abordând realitățile severe ale contextului actual de război.
- **Capitolul 2:** Punctul central îl constituie analiza atentă a strategiilor rusești de dezinformare, investigând rădăcinile istorice și structurile tactice, elucidând poziția Rusiei și strategiile sale operaționale în domeniul războiului informațional.
- **Capitolul 3:** Concentrându-se pe tranziția de la teorie la practică, acest segment oferă o perspectivă detaliată asupra modului în care strategiile rusești se manifestă în realitate, punând un accent deosebit pe conflictul din Ucraina și răspunsul României și al UE într-un context global complex.
- **Capitolul 4:** Reprezentând nucleul empiric al analizei, acest capitol sondează peisajul românesc, analizând percepțiile publice și rolul media în formarea narativelor legate de conflictul în desfășurare din Ucraina, urmărind să răspundă unui set de întrebări de cercetare menite a aprofunda înțelegerea dinamicilor dezinformării în România.

Metodologie

Teza adoptă o definiție bine conturată a IO (operațiunilor informaționale), concentrându-se pe operațiuni non-cinetice limitate la spațiile de informare și comunicare. Alege în mod decis să excludă domenii precum războiul electronic și operațiunile rețelelor de calculatoare, orientându-se spre mecanisme care implică utilizarea mass-mediei și a informațiilor ca arme. Abordarea aleasă încurajează o investigație structurată în domeniul StratComms, propagandă, PSYOPS și alte căi conexe ale campaniilor de dezinformare. Pentru realizarea acestui studiu, am optat pentru o abordare bazată pe metode mixte de cercetare, combinând un sondaj de opinie cu interviuri realizate alături de experți în domeniu.

Un set complex de nouă întrebări de cercetare ghidează această investigație, explorând percepția publicului, influența mass-media, și rolul diferiților actori implicați în modelarea peisajului narativ, oferind un ghid în labirintul campaniilor de dezinformare.

Fundamente teoretice

Teorii ale dezinformării și persuasiunii: Înțelegerea naturii și influenței dezinformării este pivotală în științele comunicării. Nucleul acestei explorări îl constituie modelul “elaboration likelihood (ELM)” creat de Petty și Caccioppo (1986), care delimitază două căi de persuasiune - una centrală (bazată pe raționamente logice) și una periferică (bazată pe elemente superficiale, cum ar fi emoțiile). Campaniile de dezinformare exploatează adesea aceste căi, utilizând argumente bine articulate cu dovezi înșelătoare pentru ruta centrală, și valorificând semnale cum ar fi autoritatea și raritatea pentru a invoca răspunsuri emoționale pe ruta periferică. Strategiile de contracarare a dezinformării implică demontarea informațiilor false prin abordări cognitive și socio-afective, subliniind importanța scrutinării credibilității sursei și a plauzibilității informațiilor, așa cum este descris în Ecker et al., 2022.

Lanțul de aprovizionare al dezinformării: Lecheler și Egelhofer (2022) aduc în prim-plan ecosistemul dezinformării, identificând rolurile actorilor politici și media, precum și ale cetățenilor în propagarea minciunilor, deseori motivate de interese politice sau financiare. Această delimitare recunoaște strategiile secrete folosite de actorii politici pentru a disemina informații false în mod clandestin, ceea ce face identificarea și contracararea dezinformării o misiune complexă. Identificarea surselor acestor campanii devine din ce în ce mai dificilă pe măsură ce cetățenii neinformați amplifică aceste narative false.

Narative strategice: Cercetările evidențiază utilizarea narativelor strategice de către guverne și actori statali pentru a modela percepțiile și a dicta comportamente în contextul politicii internaționale. Aceste narative, înrădăcinate în domeniile relațiilor internaționale și comunicării strategice, apelează adesea la emoții, analogii istorice și mituri politice pentru a influența publicul țintă, adaptându-se fluent la contexte specifice (Khaldarova, 2021). În special, narativele rusești, așa cum au fost ele analizate de diferiți cercetători, indică o utilizare meticuloasă a mass-media pentru a controla circulația narativelor atât la nivel intern, cât și internațional, descriind un peisaj complex al războiului informațional punctat de elemente de articulare a amenințării și demonizare a adversarilor.

Perspectiva dominantă în peisajul strategic actual al Rusiei, profund influențată de convergența punctelor de vedere în documentele și conducerea strategice după anul 2000, se bazează pe utilizarea amplă a operațiunilor informaționale (IOs) într-un cadru care depășește

granițele tradiționale ale războiului. Această abordare, înrădăcinată în convingerea “declinului Occidentului” și a ascensiunii dinamicii puterilor multipolare, exploatează atât segmentele psihosociale, cât și pe cele tehnice ale războiului informațional, cu un accent pronunțat pe primul. Aceasta cuprinde un spectru larg de instrumente — de la campanii de mass-media până la operațiuni cibernetice — utilizate strategic nu doar pentru a contracara agresiunea occidentală percepută, ci pentru a modela o narativă globală în favoarea Rusiei, cultivând un statut continuu de confruntare, în care informația servește ca o armă potentă în atingerea obiectivelor geopolitice și asigurarea securității naționale.

Schimbarea de paradigmă, confirmată de academicieni și experți militari, necesită o analiză profundă a dimensiunilor psihosociale ale IOs, evidențiind rolul crucial pe care îl joacă în influențarea sferei cognitive a potențialilor adversari, redefinind astfel contururile războiului modern.

Operațiuni informaționale (IOs) în timpul și după invazia din februarie 2022 din Ucraina

Pregătirea pentru invazie

În perioada premergătoare invaziei Rusiei în Ucraina de pe 24 februarie 2022, s-a observat o deteriorare a securității regionale, accentuată de poziționări militare agresive prin exerciții precum "Zapad 2021" și o prezență militară rusă crescută în apropierea frontierei ucrainene. Narativele informatice ale Kremlinului au susținut că națiunile occidentale, în special SUA și NATO, “încălcau teritoriul ucrainean”, creând o scenă internațională tensionată, amplificată de dezinformări și declarații contradictorii. Administrația rusă a negat ferm orice planuri de invazie, atribuind tensiunile crescânde “provocărilor” din partea SUA, NATO și forțelor potențiale din Ucraina, și portretizând Occidentul ca fiind “hiper-reactiv”.

Invazia și repercusiunile imediate Odată cu declanșarea unei invazii la scară largă în februarie 2022, Rusia și-a complementat eforturile militare cu o campanie masivă de operațiuni informaționale care vizau nu doar Ucraina, dar și un public larg la nivel global. Kremlinul a creat meticulos narrative care prezentau Rusia drept un actor responsabil forțat să întreprindă acțiuni defensive, atribuindu-le Ucrainei și puterilor occidentale vina pentru conflict. Aceste narrative au fost răspândite global, având o receptare notabilă în Sudul Global.

Printre narativele principale se numără prezentarea Ucrainei ca “stat marionetă controlat de Occident”, sublinierea presupuselor “provocări NATO” ca fiind cauza războiului și glorificarea “succeselor” Rusiei pe câmpul de luptă, o tactică folosită pentru a deflecta vina, asumându-și meritele pentru victoriile percepute. Această abordare merge până la a insinua un “complot occidental” de a provoca o confruntare nucleară cu Rusia.

Implicații și narative mai largi

Această strategie informațională multifacetată a văzut și implicarea Rusiei în negocieri menite să prevină o escaladare ulterioară, deși bazate pe pretexte false. În perioada de după invazie, narativele au circulat la nivel global, inclusiv în România, adaptându-se contextelor locale și concentrându-se pe o varietate de subiecte, de la natura presupus agresivă a refugiaților ucraineni la ineficiența sancțiunilor împotriva Rusiei. În România, o avalanșă de dezinformări a înconjurat, de asemenea, evoluțiile militare, acordurile de apărare și alte acțiuni ale statului, creând o atmosferă persistentă de incertitudine și tensiune. Alături de acestea, Rusia a utilizat narative legate de securitatea alimentară după retragerea din Inițiativa Cerealelor Mării Negre pentru a-și avansa obiectivele strategice. Astfel, peisajul informațional a devenit un câmp de luptă pivotal, cu narative meticuloase construite pentru a modela percepția și a alimenta diviziuni, indicând un război purtat atât în sfera cognitivă, cât și pe teren.

Răspunsul Incipient al României pentru Contracurarea Dezinformării

România a inițiat eforturi pentru a face față provocărilor acute generate de dezinformare și operațiunile informaționale, așa cum se subliniază în Strategia sa Națională de Apărare (SNA). Strategia reflectă o înțelegere a naturii multifacetate a acestor amenințări, pledând pentru o abordare cooperativă care implică o serie de părți interesate și un angajament ferm de a promova o societate rezistentă la dezinformare prin acțiuni concrete. Acest lucru denotă o schimbare laudabilă către recunoașterea gravității amenințării, având ca obiectiv limitarea potențialelor impacturi dăunătoare asupra societății și securității naționale.

Totuși, transpunerea acestei strategii robuste în acțiuni palpabile rămâne a fi văzută. Absența unui cadru legal cuprinzător care să ghideze aceste eforturi exacerbează lipsa de progrese semnificative în practică. Deși există inițiative instituționale care indică o conștientizare incipientă

la nivel de politică a necesității unor mecanisme de contracarare a dezinformării mai robuste, acestea par să fie relativ limitate ca scop. Limitate la subiecte specifice și audiențe, în principal elita, aceste demersuri nu reușesc să pătrundă în structura societății pe scară largă, nereușind astfel să stabilească un front defensiv cuprinzător împotriva campaniilor de dezinformare. În ciuda potențialei eficacități a pre-contracării și contracării ca unelte de combatere a dezinformării, utilizarea lor rămâne insuficient explorată, sugerând o necesitate urgentă de a extinde gama de subiecte acoperite și de a adânci angajamentul cu societatea pentru a produce într-adevăr o schimbare. Drumul ce urmează cere eforturi concertate pentru a dezvolta un cadru legal coeziv și pentru a promova un angajament societar cuprinzător, în scopul de a aborda nu doar simptomele, ci și cauzele rădăcină ale dezinformării, forjând o societate rezistentă la influențele dezinformării.

Eforturile Amplificate ale UE în Contracarea Dezinformării au încă Rezultate Mixte

Uniunea Europeană a devenit mai proactivă în abordarea provocărilor generate de dezinformare și informații false în ultimii ani, inițiind mai multe inițiative pentru a limita influența operațiunilor malevolente de informare. O propunere legislativă cheie care se remarcă este Actul legislativ privind Serviciile Digitale (DSA), care își propune să reglementeze platformele digitale pentru a asigura spații digitale mai sigure, promovând transparența și responsabilitatea în mediul online. DSA este văzut în mare parte ca un pas pozitiv înainte, stabilind un plan de bază pentru reglementarea digitală care ar putea potențial descuraja diseminarea informațiilor false încă de la sursă.

În ciuda acestor măsuri proactive, rezultatele rămân mixte, arătând un peisaj de progrese și obstacole în lupta împotriva dezinformării. SEAE (Serviciul European de Acțiune Externă) și-a întărit întrucâtva capacitatea de a contracara dezinformarea rusă, arătând o poziție mai robustă împotriva asaltului campaniilor de dezinformare. Totuși, natura complexă a războiului informațional necesită o strategie persistentă și în evoluție, care să unească inițiativele de politică cu acțiunile pe teren și să cultive o cultură a gândirii critice și a alfabetizării digitale în rândul societății și a cetățenilor. Există spațiu pentru îmbunătățiri, iar în timp ce s-au făcut progrese, un efort concertat și susținut, care să valorifice capacitatea colectivă a statelor membre ale UE, va fi esențial în crearea unui spațiu informațional mai rezistent în Europa. Calea către succes se află într-o abordare armonizată, care să capitalizeze pe elanul creat prin inițiative precum DSA,

continuând în același timp să îmbunătățească capacitatea operațională a entităților precum SEAE pentru a se adapta peisajului dinamic al operațiunilor informaționale.

Constatări cheie ale cercetării empirice

Obiectivul 1: Principalele Canale de Dezinformare cu Privire la Războiul din Ucraina

1. **Surse de dezinformare:** Conform percepției publice, guvernul rus (77,5%), instituțiile media ruse (76,2%) și politicienii ruși (61%) sunt principalii difuzori de dezinformare în legătură cu conflictul din Ucraina. În plus, aproape jumătate dintre respondenți privesc cu scepticism media și guvernul ucrainean, cu rate de 48,2% și respectiv 47,9%.
2. **Neîncredere internă:** Circa 48,3% dintre români sunt sceptici în legătură cu informațiile provenite de la instituțiile de stat române, iar 48% au opinii similare despre canalele media românești.
3. **Variație în funcție de nivelul de educație:** Respondenții fără educație superioară sunt mai predispuși să creadă că NATO răspândește informații înșelătoare (40,4%) comparativ cu cei cu educație superioară (33,4%).
4. **Factorul vârstă:** Persoanele mai în vârstă (55 de ani și peste) sunt mai puțin sceptice față de NATO comparativ cu demografia mai tânără (18-34 de ani).
5. **Consumul de media:** Utilizatorii frecvenți de rețele sociale sunt mai divizați în opinii referitoare la credibilitatea NATO în comparație cu utilizatorii ocazionali.

Obiectivul 2: Atitudinea Românilor față de Rusia în Contextul Războiului

1. **Dezacordul narativ:** Majoritatea românilor nu sunt de acord cu narațiunile pro-ruse referitoare la război. Cu toate acestea, o medie de 30% sunt de acord cu aceste narațiuni, indicând o polarizare semnificativă.
2. **Opinia publică despre război:** Cei mai mulți respondenți cred că România ar trebui să se concentreze mai întâi pe cetățenii săi (74,9%) și să mențină neutralitatea (72,4%). Peste

jumătate consideră refugiații ucraineni ca fiind o povară pentru economia României (51,9%).

3. **Diferența educativă:** Persoanele cu un nivel mai înalt de educație prezintă un acord mai scăzut cu narațiunile pro-ruse comparativ cu cei fără educație superioară.
4. **Cunoștințe politice:** Cei cu niveluri mai scăzute de cunoștințe despre politică tind să fie mai mult de acord cu narațiunile pro-ruse comparativ cu cei cu cunoștințe politice bune.

Obiectivul 3: Media și atitudinile față de Rusia în contextul războiului din Ucraina

1. **Impactul mass-media tradiționale:** Atât consumatorii ocazionali, cât și cei frecvenți de mass-media tradiționale au înregistrat scoruri medii mai mari la narațiunile pro-rusești. De exemplu, consumatorii frecvenți au obținut un scor de 3,55 în acord cu narativa că „tensiunile actuale dintre Ucraina și Rusia se datorează Ucrainei și aliaților săi occidentali.”
2. **Influența rețelelor sociale:** Asemănător mass-media tradiționale, consumul mai mare de rețele sociale este, de asemenea, asociat cu atitudini pro-ruse. Utilizatorii frecvenți au obținut un scor de 3,59 în acord cu aceeași narativă menționată mai sus, indicând un impact ușor mai puternic decât mass-media tradițională.
3. **Consumul media:** În diferite narative pro-ruse, consumatorii frecvenți atât de media tradiționale, cât și de rețele sociale, au obținut consistent scoruri mai mari decât consumatorii ocazionali, sugerând o legătură potențială între utilizarea mass-media și atitudini.
4. **Impact diferențial:** Datele indică diferențe de valoare mai semnificative între consumatorii frecvenți și cei ocazionali în cazul rețelelor sociale comparativ cu mass-media tradiționale.

Obiectivul 4: Încrederea în instituții și atitudinile românilor față de Rusia

1. **Încredere instituțională:** Încrederea mai mare în instituțiile occidentale, cum ar fi NATO, UE și SUA, este asociată cu atitudini anti-ruse. În contrast, încrederea mare în Armata Română și Biserica corespunde cu viziuni mai accentuate pro-ruse.

2. **Încredere politică:** Încrederea publică este scăzută pentru instituțiile politice interne. Interesant este că cei cu atitudini pro-ruse arată o încredere ușor mai mare în politicienii români (2,98) comparativ cu cei cu atitudini anti-ruse (2,71).
3. **Factorul religios:** Încrederea în Biserică arată un nivel mai înalt între atitudinile pro-ruse (4,83) comparativ cu atitudinile anti-ruse (3,83), indicând un aspect religios în aliniere.
4. **Încredere în media:** Radio, TV și site-urile web sunt în general mai de încredere decât rețelele sociale și platformele de mesagerie. Încrederea în mass-media occidentale este mai mare printre cei cu atitudini anti-ruse (4,01) comparativ cu cei cu atitudini pro-ruse (3,40).

Obiectivul 5: Mecanisme de dezinformare rusă în România

1. **Scopuri strategice:** Dezinformarea rusă își propune în primul rând să fragmenteze atitudinile societății românești față de alianțele euro-atlantice, mai degrabă decât să îndrepte România direct spre Rusia.
2. **Campanii complexe:** Dezinformarea rusă folosește mulți vectori —rețelele sociale, mass media tradiționale, instituțiile religioase — și combină adevărul cu falsul pentru a genera dezbinare.
3. **Influența religioasă:** Niveluri mai ridicate de încredere în instituțiile religioase sunt asociate cu o mai mare susceptibilitate la dezinformare, în special la narativele care exploatează valorile tradiționale și conservatoare.
4. **Factorul COVID-19:** Pandemia a facilitat și mai mult campaniile de dezinformare rusești, capitalizând pe fricile și vulnerabilitățile existente.

Obiectivul 6: Rolul mass-media românești în propagarea narativelor ruse

1. **Media tradiționale versus social media:** Atât media tradiționale, cât și social media joacă un rol esențial în răspândirea dezinformării ruse, cu platformele de social media folosind adesea boți și trolli pentru a amplifica narativele.

2. **Canale complice:** Canale precum Romania TV și Realitatea au fost identificate ca fiind contribuatoare semnificative la răspândirea dezinformării.
3. **Vederi echilibrate:** Încercarea mass-media tradiționale de a prezenta perspective "echilibrate" poate amplifica involuntar dezinformarea rusă.
4. **Amplificare politică:** Rolul actorilor politici din România complică și mai mult peisajul media, contribuind la răspândirea dezinformării.

Obiectivul 7: Impactul dezinformării ruse la nivelul societății românești

1. **Erodarea încrederii:** Campaniile de dezinformare au erodat semnificativ încrederea publicului în instituțiile euro-atlantice, afectând importanța geo-strategică a României.
2. **Suport marginal:** Dezinformarea a condus la sprijin crescut pentru partidele marginale și o opțiune de "neutralitate" în privința alinierilor internaționale ale României.
3. **Vulnerabilitatea tinerilor:** Demografiile mai tinere sunt particular susceptibile la dezinformare, în primul rând din cauza educației inadecvate și lipsei de experiență directă cu regimul comunist.
4. **Consecințe mai largi:** Dezinformarea afectează nu doar opiniile politice, ci și comportamentele societale, cum ar fi acceptarea vaccinului și deciziile economice.

Obiectivul 8: Reacții instituționale la dezinformare

1. **Acțiuni inadecvate:** Cu toate că există eforturi izolate, instituțiile românești au fost în mare parte ineficiente în combaterea dezinformării, lipsind strategii coordonate.
2. **Comunicarea guvernamentală:** Comunicarea slabă din partea entităților guvernamentale pare să conducă la exacerbarea problemei dezinformării, creând un vid pe care narativele false îl pot umple.
3. **Nevoia strategică:** Experții solicită o abordare cuprinzătoare, cu mai mulți actori implicați, pentru a combate dezinformarea, punând accent pe educație și comunicare eficientă.

Obiectivul 9: Recomandări pentru contramăsuri

1. **Imperativul educațional:** Educația pentru alfabetizarea media și gândirea critică sunt esențiale pentru contramăsurile preventive împotriva dezinformării.
2. **Comunicare strategică:** Entitățile guvernamentale trebuie să își îmbunătățească comunicarea strategică pentru a întări încrederea publicului și pentru a contracara narativele false.
3. **Abordare cu mai mulți actori implicați:** Colaborarea care implică guvernul, mass-media, societatea civilă și sectorul corporativ este crucială pentru combaterea eficientă a dezinformării.

Cercetări viitoare: Având în vedere natura în evoluție a campaniilor de dezinformare, este necesară o monitorizare și cercetare continuă pentru a adapta și rafina contramăsurile.

Concluzie

Într-o lume din ce în ce mai polarizată, cercetarea de față se angajează să aducă în prim-plan nuanțele subtile, dar puternice ale fenomenului de dezinformare din România. Scopul este dublu: pe de o parte, să schițeze direcții clare pentru politicile viitoare și, pe de altă parte, să stabilească fundamentele pentru cercetări ulterioare în acest domeniu vital. Accentul este pus pe nevoia prementă de a promova narative autentice și realiste, capabile să stea în fața provocărilor severe impuse de conflictele actuale globale.